

D. 916

Nr eksp. 408

DOLNOŚLĄSKIE

1. Obiekt **KALWARIA WAMBIERZYCKA** -krajobrazowo-architektoniczny zespół pielgrzymkowy, /por. karty dla poszczególnych kaplic kalwaryjnych wg zamieszczonego spisu kaplic/

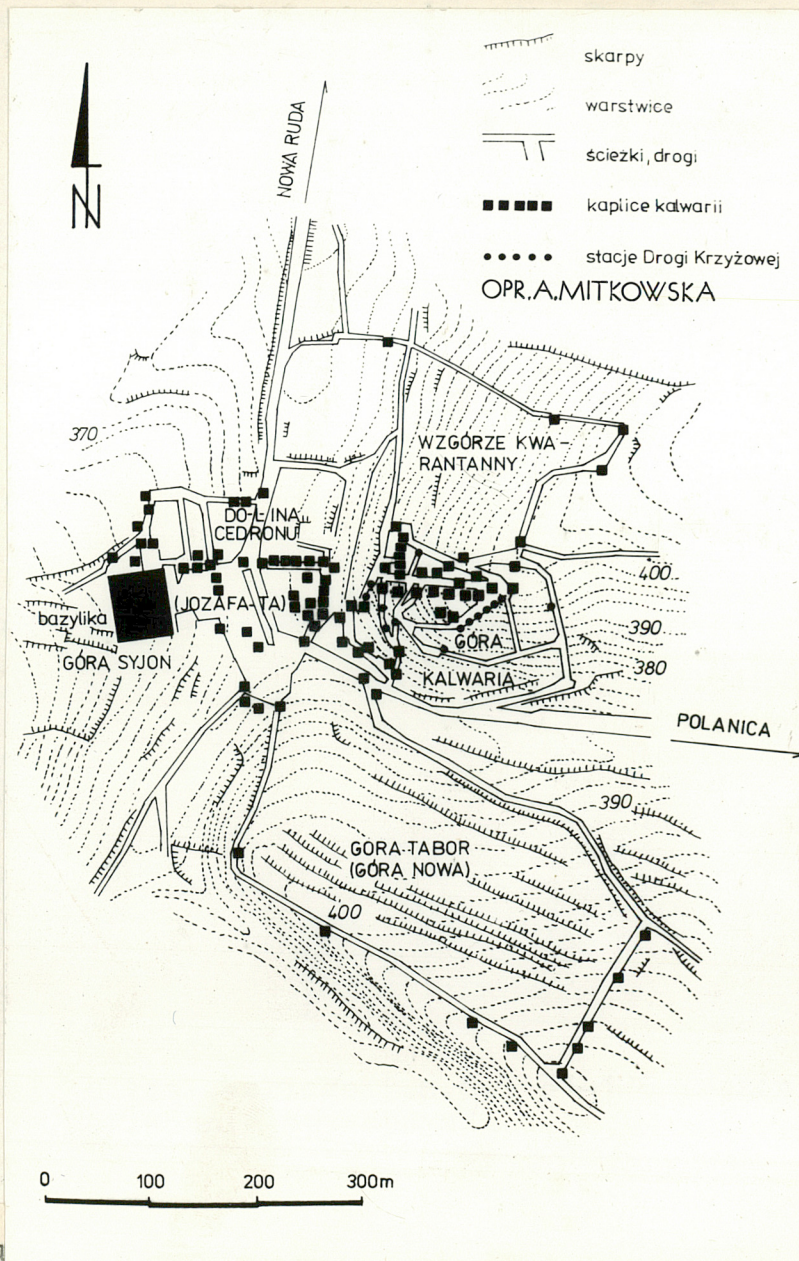
2. Czas powstania
koniec XVII w. -
- pocz. XX w.

3. Miejscowość

WAMBIERZYCE

6946

11. Zdjęcia, plan sytuacyjny, rzuty

Anna Mitkowska
lipiec 1976 r.

autor zdjęć
data wykonania
miejsce przechowywania negatywów

ul. Michałowskiego 5.m.6.,
31-126 Kraków /w posiadaniu
prywatnym/

4. Adres 57-411 Wambierzyce

nr hipoteczny

5. Przynależność administracyjna

wałbrzyskie

województwo

Radków

gmina

pow. wrocławski

6. Poprzednie nazwy miejscowości: Albendorf/XVI-
-XXw./, Hl. Gottesstadt/XIXw./, Wambe-
-ric/XIXw./, Jerozolima Kłodzka
/XVIII-XIXw./, Albertivilla/XIII-
-XVw./, Wieś Wojciecha/XIII-XVw./

7. Przynależność administracyjna
przed 1.VI.1975

województwo

wrocławskie

powiat

Nowa Ruda

8. Właściciel i jego adres Parafia Rzym.
- Katol. w Wambierzycach,
Pl. 25 -lecia 18/20,
57-411 Wambierzyce

9. Użytkownik i jego adres Parafia Rzym.
- Katol. w Wambierzycach,
Pl. 25 -lecia 18/20,
57-411 Wambierzyce

10. Rejestr zabytków

Nr 535/1944 data 7.11.1968

12. Autorzy, historia obiektu, określenia stylu.

Znaczna część obiektów kalwarii jest dziełem anonimowych artystów. W literaturze dotyczącej wambierzyckiego zespołu pielgrzymkowego wymieniane są nazwiska niektórych rzeźbiarzy, malarzy, architektów i budowniczych pracujących przy wznoszeniu kompleksu kalwaryjnego: wiek XVII - Daniel Schreiberer z Chomutova, Hans Jakob ze Szwabii; wiek XVIII - Erazm Richter, Rose z Barda; wiek XIX - Klatte, Hoffman, Brodislaus, Ludwik Bittner z Kłodzka, Rolle z Ekersdorf, Hornig, Albert Strauch, Trill z Brau-nau, Welzel, Richter, Siegel, Urban, Wittig z Nowej Rudy, Brodeck z Nachod, Berger. Potwierdzone informacje dot. istnienia ośrodka pielgrzymkowego w Wambierzycach /kult maryjny/ sięgają końca XIV w. W 1683 r. ówczesny właściciel Wambierzyc D.P.O. von Osterberg przystąpił do budowy zespołu kaplic pielgrzymkowych na wzgórzu na przeciw kościoła pielgrzymkowego. Równocześnie przebudowano istniejące miasteczko, włączając jego zabudowę w program kompleksu pałacowego. W 1686 r. nastąpiła pierwsza gruntowna przebudowa kalwarii. Istniejące prowizoryczne obiekty rozebrano, a w ich miejscu wzniesiono trwałe kamienne i ceglane kaplice, w wymyślonym przez fundatora "oryginalnym stylu syryjskim". W 1701 r. zesp. pielgrzymkowy został poświęcony i oficjalnie oddany do użytku. W 1708 r. wzniesiono nieistniejące dotychczas kaplice na Górze Nowej. W latach 1788-1823 i 1825-48 zlikwidowano dotychczasowe "kaplice-pieczary", a zastąpiono je nowymi murowanymi budowlami. W 1885 r. nastąpiła kolejna, ostatnia już zakrojona na szeroką skalę przebudowa kalwarii. Większość remontowanych wtedy kaplic zachowała dotychczasową bryłę, zmianie uległ jedynie detal architektoniczny. Rozplanowanie przestrzenne zespołu utrzymane jest w duchu barokowym. Architektura kaplic nosi cechy stylowe: baroku, ludowego baroku, naiwnego eklektyzmu, historyzmu /neoromanizm, neogoty, neomanierizm, neorenesans, neoklasycyzm/, widoczne są także wątki romantyczne, wschodnie, a także tendencje do "kopiowania" wzorów jerozolimskich /kaplica Grobu Świętego, bramy miejskie/.

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, dach, wnętrze wyposażenie, instalacje)

Kalwarię wambierzycką zlokalizowano na przednóżu Sudetów, 17 km na zachód od Kłodzka. Centrum miejscowości z budynkami mieszkalnymi rozlokowano u stóp Gór Stołowych, w pięknej kotlinie pomiędzy wyniosłymi wzgórzami, z których jedno zajmuje bazylika, drugie kaplice kalwarii. Na program zespołu kalwaryjnego składają się następujące tematyczne grupy kaplic: 12 stacji obrazujących narodzenie i młodość Chrystusa /obrazy umieszczone w kaplicach krążganku bazyliki/, sceny z publicznego życia Chrystusa /kaplice na Wzg. Kwarantanny i w pobliżu kościoła pielgrzymkowego/; droga pojmiana /u podnóża Góry Kalwarii; droga krzyżowa /na Górze Kalwarii/; "drożki" Matki Bożej /Góra Kalwaria, i w kościele głównym/; kaplice pośrednio związane z życiem Chrystusa /Góra Nowa/; stacje krajobrazowej drogi krzyżowej /Góra Kalwaria/. Krzyżowo-kolisty układ urbanistyczny Wambierzyc nawiązujący do średniowiecznych fantastycznych planów Jerozolimy łączy w sobie próbę kopiowania urbanistycznego rozmieszczenia jerozolimskich miejsc świętych z typowo barokowymi cechami kompozycji przestrzenno-krajoobrazowych. Mamy więc w Wambierzycach osiowość założenia, wyprowadzenie głównej osi z centralnego punktu fasady świątyni pielgrzymkowej, której okazała bryła stanowi dominantę w sylwecie założenia. Jako przeciwwaga bazyliki na przeciwległym wzgórzu piętrzą się dwa szeregi kaplic ujmujących obustronnie bieg Wielkich Schodów. Zamknięcie osi schodów stanowi istotna w programie kalwaryjnym kaplica Ukrzyżowania. Sama osada mieszkalna została zdominowana budowlami sakralnymi, i zarówno funkcjonalnie jak i kompozycyjnie jest im całkowicie podporządkowana. Kaplice kalwarii, w ilości ok. 90 -ciu, są obiektami wolnostojącymi, murowanymi, tynkowanymi, wzniesionymi na planach najczęściej prostokątnych, ale także na planach nieregularnych. Bryły kaplic ukształtowano zgodnie z powszechnie stosowanymi typami kaplic kalwaryjnych, a więc typu słupowego, słupowego otwartego, domkowego, i kaplice - miniaturki świątyni. Z reguły starannie opracowana jest tylko główna fasada kaplic, poziom artystyczny fasad jest różny: od bardzo skromnego ludowego detalu, do wysokiej wartości detalu sztuczki oficjanej, najczęściej historyzującego, a także barokowego. Dachy kaplic pokryto: łupkiem, blachą, eternitem falistym, dachówką, papą. Wewnątrz kaplic najczęściej sklepienia kolebkowe, także stropy, ściany tynkowane, w niektórych kaplicach polichromia, posadzki kamienne. Wyposażenie kaplic stanowią najczęściej grupy drewnianych polichromowanych figur, a także obrazy umieszczone na tylnych ścianach wnętrza kaplic. Kaplice nie posiadają instalacji.

14. Kubatura -	15. Powierzchnia użytkowa -	16. Przeznaczenie pierwotne pielgrzymkowe	17. Użytkowanie obecne pielgrzymkowe
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja Ostatnie poważniejsze prace konserwatorskie prowadzono w kalwarii wambierzyckiej w pierwszych latach XX wieku. Obecnie trwają przygotowania do podjęcia remontów wszystkich obiektów kalwarii wambierzyckiej /patrz: R. Szewczyk, Ekspertyza techniczna ...Bazyliki, Kaplic Kalwarii w Wambierzycach, Wrocław 1972, maszynopis w Biurze Studiów i Dokumentacji Zabytków we Wrocławiu, ul. Bernardyńska 5/.		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) Stan techniczny wielu obiektów kalwarii jest zły. Występują zawilgocenia fundamentów i ścian, zagrzybienia ścian, znaczne ubytki tynków zewnętrznych i wewnętrznych, uszkodzenia konstrukcji ścian szczytowych i sklepień, uszkodzenia pokrycia dachu, zły stan wyposażenia kaplic /figur drewnianych i obrazów/.	
20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie Opracowanie i realizacja projektów: 1. zagospodarowania turystycznego rejonu Kłodzko - Nowa Ruda, 2. planu ogólnego przestrzennego zagospodarowania Wambierzyc, 3. projektów architektonicznych nowych Wambierzyc. 4. szczegółowego konserwatorsko-urbanistycznego projektu Wambierzyc, 5. projektów architektoniczno-konserwatorskich poszczególnych obiektów kalwarii wambierzyckiej.			

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

Dokumenty archiwum parafialnego dotyczące kalwarii wambierzyckiej uległy zniszczeniu.

22. Bibliografia

1. Andächtige Betrachtungen ...zu Albendorf, Albendorf /1822/; wyd. II Wünschelburg 1898.
2. J.D. Hatscher, Der Wallfahrtsort Albendorf, Albendorf /1858/; wyd. II Albendorf 1870.
3. A. Mitkowska, Kalwaria wambierzycka i założenia kalwaryjne na Śląsku, Wrocław 1978, rozprawa doktorska, maszynopis w Bibliotece Głównej Politechniki Wrocławskiej, Wyb. Wyspiańskiego 27 i w Bibl. Inst. Hist. Arch., Sztuki i Techn. Polit. Wr., ul. Prusa 53/55 /w pracy zamieszczono pełny spis literatury dotyczącej kalwarii w Wambierzycach/.
4. E. Zimmer, Albendorf ..., Breslau 1898.
5. E. Zimmer, Kurze Geschichte des Wallfahrtsortes Albendorf, Breslau 1908.
6. C. Flam, Die Wallfahrten des ... zu Albendorf, Breslau 1935.

23. Źródła ikonograficzne i fotografie (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

Widoki kalwarii wambierzyckiej /ważniejsze/:

1. Widok kościoła pielgrzymkowego w Wambierzycach, w: Flam /poz. bibl. nr 6/, po s. 384. Egzemplarz dostępny w Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego, Gabinet Śląsko-Lużycki, ul. Św. Jadwigi 3/4., sygn.: 1608 I.
2. Totalansicht vom Berge Horeb, w: Hatscher 1870 /poz. bibl. nr 2/, przed kartą tytułową. Monografia dostępna w Bibl. UW, GŚL, sygn.: 977 I.
3. Ansicht des Calvaribergeres von der Kirche ab, w: jw. Plan Wambierzyc, w: Hatscher 1858, po s. 192 - okładka /poz. bibl. nr 2/. Monografia dostępna w Bibl. UW, GŚL, sygn.: 4040 I.

24. Uwagi różne

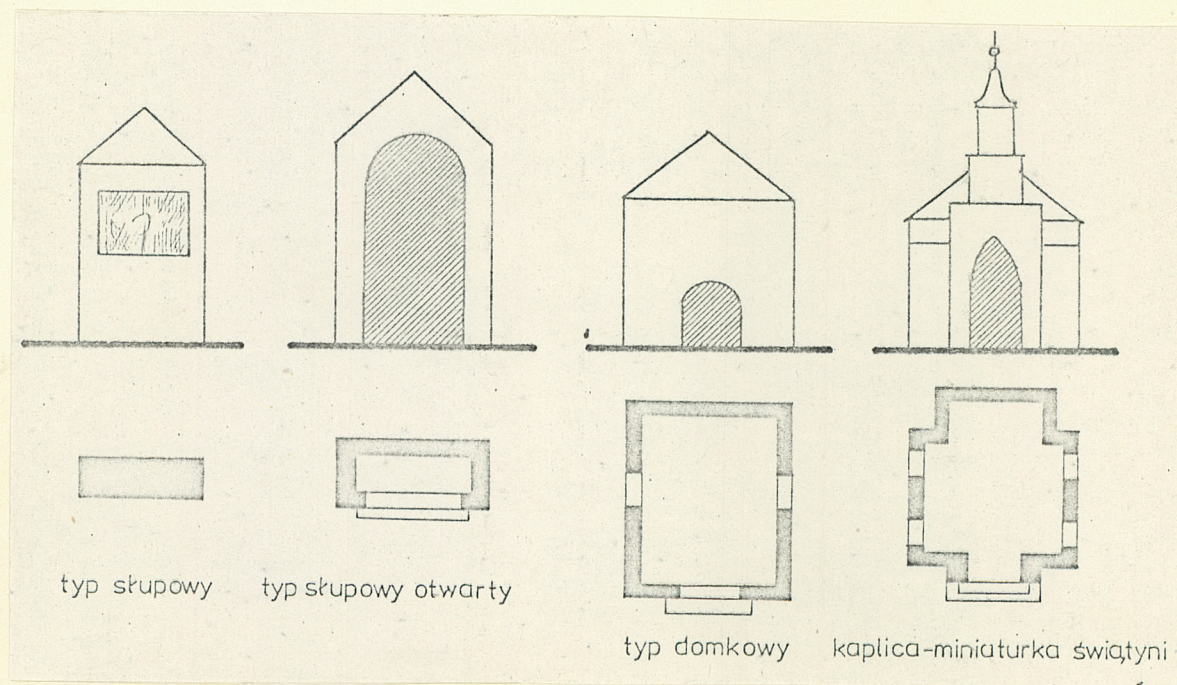
3 Karty „ruchome”

25. Wypełnił

Anna Mitkowska
Wrocław, 12.10.78.

26. Sprawdził

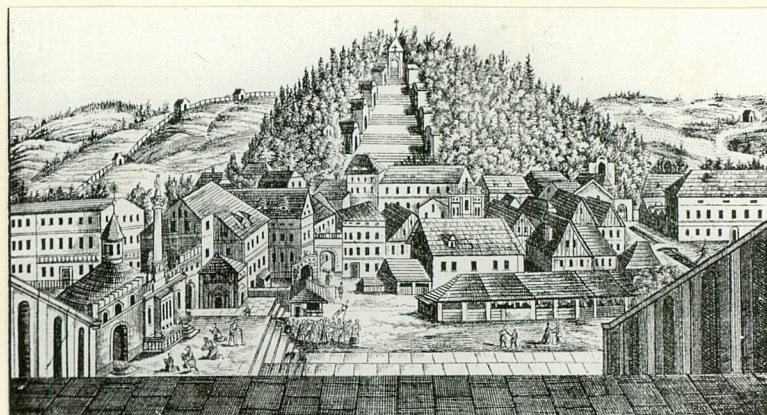
11. Zdjęcia

Typy kaplic kalwaryjnych

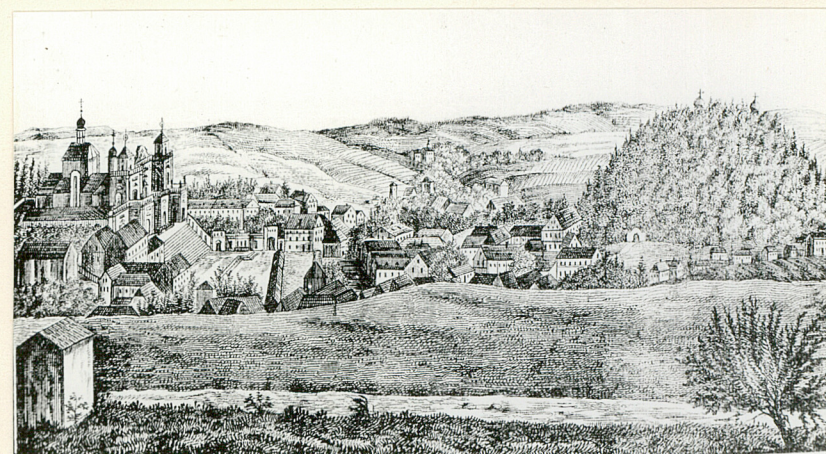
PROGRAM KALWARII: 1. Zwiastowanie /w bazylice/. 2 - Nawiedzenie /w bazylice/. 3 - Boże Narodzenie /w bazylice/. 4 - Obrzezanie Pańskie /w bazylice/. 5 - Trzej Mędrcy ze Wschodu /w bazylice/. 6 - Maria troszczy się o Jezusa /w bazylice/. 7 - Ofiarowanie Jezusa w Świątyni /w bazylice/. 8 - Ucieczka do Egiptu /w bazylice/. 9 - Rzeź Niewiniątek /w bazylice/. 10 - Dwunastoletni Jezus Naucza w Świątyni /w bazylice/. 11 - Praca Jezusa w Nazarecie /w bazylice/. 12 - Chrzest Jezusa /w bazylice/. 13 - posągi czterech Ewangelistów /przed fasadą bazyliki/. 14 - Pierwsze Kuszenie. 15 - Wieża Kuszenia. 16 - Góra Kuszenia. 17 - Aniołowie Usługują Jezusowi. 18 - Zamach na Jezusa. 19 - Wybór Apostołów. 20 - Brama Wodna /nieistniejąca/. 21 - Studnia Bersabee /Abrahama/. 22 - Brama Bersabee /Studzienna/. 23 - Brama Betania. 24 - Jezus Głosi Zmartwychwstanie. 25 - Wskrzeszenie Łazarza. 26 - Brama Beniamin. 27 - Brama Syjon. 28 - Kaplica Zmarłych. 29 - krucyfiks. 30 - Jezus w Gościnie u Szymona. 31 - Ostatnia Wieczerza. 32 - Jezus Żegna Matkę. 33 - Brama Świątyni. 34 - Wjazd do Jerozolimy. 35 - Jezus Umywa Nogi Apostołom. 36 - posąg Chrystusa na ośle. 37 - pomnik Osterberga. 38 - Studnia Matki Boskiej. Stacje krajobrazowej drogi krzyżowej: 39 - "Jezus na Śmierć Skazany". 40 - "Jezus Bierze Krzyż na Ramiona Swoje". 41 - "Jezus Pierwszy Raz Upada". 42 - "Jezus Spotyka Matkę Swoją". 43 - "Szymon Cyrenejczyk Pomaga Nieść Krzyż Jezusowi". 44 - Św. Weronika Ociera Twarz Jezusowi". 45 - "Jezus Drugi Raz Upada". 46 - "Jezus Naucza Płaczące nad nim Niewiasty". 47 - "Jezus Trzeci Raz pod Krzyżem Upada". 48 "Jezus z Szat Obnażony". 49 - "Przybicie do Krzyża". 50 - "Jezus na Krzyżu Umiera". 51 - "Jezus z Krzyżą Zdjęty". 52 - "Jezus do Grobu Złożony". 53 - Jezus Wstępuje do Ogrojca. 54 - monument z Prawdami Wiary. 55 - Jezus Zastaje Śpiących Uczniów /Ogrojec/. 56 - Modlitwa w Ogroju. 57 - Anioł Pociesza Jezusa. 58 - Pocałunek Judasza /Pojmanie/. 59 - Jezus Stracony do Cedronu /nieistniejąca/. 60 - Brama w Dolinie Jozafata. 61 - Dom Annasza. 62 - Jezus w Ciemnicy. 63 - Zaparcie się Piotra. 64 - Dom Kajfasza. 65 - Brama Levi /Kapłańska/. 66 - U Heroda. 67 - Uzdrawienie Paralityka. 68 - Sądząca Betsaidy. 69 - Jezus i Barabasz. 70 - Biczowanie. 71 - Cierniem Koronowanie. 72 - Oto Człowiek. 73 - Wyrok Piłata. 74 - Jezus Bierze Krzyż. 75 - Boleść Marii. 76 - Brama Lithostratos. 77 - I Upadek. 78 - Jezus Spotyka Swą Matkę. 79 - Brama Sądu /Richtthor/. 80 - Św. Weronika. 81 - Płaczące Niewiasty. 82 - Brama Golgota. 83 - II Upadek. 84 - Jezus Wzorem Cierpliwości. 85 - III Upadek. 86 - Szymon Cyrenejczyk. 87 - Święte Schody. 88 - Kaplica Matki Boskiej Bolesnej. 89 - Brama Sądowa. 90 - Obnażenie. 91 - Jezus Frasobliwy. 92 - Przybicie do Krzyża. 93 - Kaplica Św. Krzyża /Ukrzyżowanie/. 94 - Trzy Krzyże. 95 - Zdjęcie z Krzyża. 96 - Jezus na Łonie Swej Matki. 97 - Rozpacz Judasza. 98 - Namaszczenie. 99 - Grób Chrystusa. 100 - Grota Św. Piotra. 101 - Objawienie Pana - Ukazanie się Marii Magdalenie. 102 - Wniebowstąpienie. 103 - Brama Gethsemane. 104 - Kaplica Najświętszego Serca Jezusa. 105 - Św. Wilgefortis. 106 - Brama Owcza. 107 - Ścięcie Św. Jakuba. 108 - Brama Św. Stefana /Siloe/. 109 - Ukamienowanie Św. Szczepana. 110 - Sądząca Siloe. 111 - Uzdrawienie Niewidomego. 112 - Góra Tabor. 113 - Grota Św. Franciszka. 114 - Jezus Naucza. 115 - Mojżesz przed Krzakiem Gorejącym /Góra Horeb/. 116 - kapliczka słupowa. 117 - Nadanie X Przykazań /Góra Synaj/. 118 - Grób Św. Katarzyny. 119 - Mojżesz przed Wężem Szluzowym. 120 - Wieża Św. Barbary. 121 - Kaplica Wszystkich Świętych. 122 - Statua Matki Boskiej Wambierzyckiej. 123 - Studnia Gihon. 124 - Brama Gihon /Św. Floriana/. 125 - Zaśnięcie Marii /w bazylice/. 126 - Grób i Wniebowzięcie NMP /w bazylice/. 127 - Grota Św. Hieronima /w fasadzie bazyliki/. 128 - Grota Św. Marii Magdaleny /w fasadzie bazyliki/. 129 - Grota Św. Rozalii /w fasadzie bazyliki/. 130 - Koronacja Matki Bożej /na szczycie fasady bazyliki/. 131 - bazylika. 140 - muzeum /dawniej pustelnia/. 141 - kaplica Matki Bożej. 142 - Grota Lwów. 143 - Modlitwa Pańska. 144 - Dom Sądowy /obecnie budynek mieszkalny/. 145 - Brama Genata /Ogrodowa/. 146 - Mała Brama. 147 - Przejście przez Cedron. 148 - posąg św. Jana Nepomucena. 149 - Wyprowadzenie Jezusa Dźwigającego Krzyż. 150 - Rzucanie Losów o Suknie Chrystusa. 151 - strumyk Gihon. 152 - kaplica Św. Jana Nepomucena /lokalizacja wcześniejsza/. 153 - kaplica św. Jana Nepomucena /lokalizacja późniejsza/. 154 - krzyż pokutny.

11. Zdjęcia

Ansicht des Calvariberges von der Kirche ab.

11. Zdjęcia

Totalansicht von Berge Horeb.